
МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'1(09)(477.51)

Н. І. Бойко, С. В. Зінченко

**Науковий центр з історії українського мовознавства при
кафедрі української мови Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя**

У статті висвітлено історію становлення Наукового центру з історії українського мовознавства при Ніжинському державному університеті імені М. Гоголя, визначено його мету та завдання, розкрито основні етапи діяльності.

Ключові слова: науковий центр, регіональні лінгвістичні дослідження, конференція, історія українського мовознавства.

В статье отображена история становления Научного центра по истории украинского языкознания при Нежинском государственном университете имени Н. Гоголя, определены его цели и задачи, раскрыты основные этапы деятельности.

Ключевые слова: научный центр, региональные лингвистические исследования, конференция, история украинского языкознания.

The article concentrates on the main stages in development of the Scientific Center for the History of Ukrainian Linguistics. The core aims and tasks as well as the key activities of this Center are described and analyzed.

Key words: scientific center, regional linguistic research, conference, history of the Ukrainian linguistics.

У Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя при кафедрі української мови функціонує Науковий центр з історії українського мовознавства (далі Центр). На початковому етапі становлення Центр був зареєстрований як Лівобережний центр вивчення історії українського мовознавства. Ідея створення Центру зародилася в Інституті української мови НАН України ще в 90-х рр. минулого століття. Ініціатором його структурування був член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор В. В. Німчук, який на той час очолював Інститут української мови НАН України. Ідею

розбудови Центру активно підтримали видатні українські мовознавці, серед яких академік НАПН, доктор філологічних наук, професор А. П. Грищенко (випускник Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя 1958 року), доктор філологічних наук, професор П. Ю. Грищенко (нині директор Інституту української мови НАН України), доктор філологічних наук, професор К. Г. Городенська (завідувач відділу граматики Інституту української мови НАН України), філологи Ніжинської вищої школи – доктор філологічних наук, професор Г. В. Самойленко, доктор філологічних наук, професор Н. М. Арват, доктор філологічних наук, професор О. Г. Астаф'єв, кандидати філологічних наук, доценти кафедри української мови.

Днем народження Наукового центру з історії українського мовознавства можна вважати 07 лютого 2001 р., коли на базі Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя (нині Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) після підписання офіційних документів керівниками Ніжинського вишу та Інституту української мови НАН України розпочав свою діяльність Центр. Такого зразка наукові центри з проблем дослідження української діалектології, організовані доктором філологічних наук, професором П. Ю. Грищенком, функціонують у Черкаському, Уманському, Вінницькому, Кам'янець-Подільському, Луганському, Ізмаїльському університетах. На базі згадуваних вишів відділ діалектології проводить наради, школи-семінари, наукові конференції з метою якісного забезпечення досліджень у регіонах України.

Відкриття Центру в Ніжинському виші зумовлене безпосередньою близькістю одного з найстаріших вищих навчальних закладів України до столиці держави, глибинними й досить серйозними науковими зв'язками філологів університету з українськими вченими й зарубіжними колегами. До провідних чинників, що сприяли вирішенню питання відкриття наукового Центру й визначення місця його заснування, належать ще й такі: когорта відомих видатних філологів, які навчалися або працювали у стінах Гоголівського вишу, та унікальна бібліотека імені М. О. Лавровського Ніжинської вищої школи, що нині налічує у своїх фондах понад 1 млн книг і періодичних видань. Науковий Центр діє відповідно до рішень Наукової ради "Українська мова" (далі – НРУМ), Вченої ради Ніжинського університету, планів відділу історії та граматики української мови Інституту української мови НАН України та кафедри української мови. Відділ Інституту української мови спільно з кафедрою української мови

НДУ проводять наукові конференції, організаційні комітети яких очолюють видатні учені-філологи Інституту української мови НАН України.

Метою Центру є відродження в регіоні, країні та за її межами наукового інтересу до глибокого і всебічного вивчення етапів становлення й розвитку українського мовознавства, його загальнонаціональних і регіональних проблем, активне пропагування наукових здобутків українських лінгвістів, сприяння координації науково-дослідної роботи НРУМ, відділів Інституту української мови НАН України з мовознавчими кафедрами вищих навчальних закладів, державними й громадськими організаціями.

Діяльність Центру регламентується "Положенням про Науковий центр історії українського мовознавства при кафедрі української мови Ніжинського державного університеті імені Миколи Гоголя", яке повторно схвалене Вченою радою (протокол № 3 від 9 листопада 2006 р.) і затверджене ректором Ніжинського університету.

Робота Центру допомагає поживити дослідження історії становлення українського мовознавства як значущого складника української та світової наукової, культурної спадщини. Своєю діяльністю Центр сприяє підняттю наукового рангу Ніжинської вищої школи як осередку науки й культури Лівобережжя, збагаченню культурного й наукового рівня Чернігівщини й України загалом.

До основних завдань Центру належать: 1) визначення й дослідження актуальних проблем історії українського мовознавства; 2) координація регіональних лінгвістичних досліджень; 3) відродження імен забутих українських філологів і введення в науковий обіг результатів їхніх досліджень; 4) вивчення життя й наукової спадщини репресованих і переслідуваних вітчизняних лінгвістів ХХ ст.; 5) участь у проведенні й координації всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій з історії українського мовознавства; 6) надання науково-методичної допомоги з питань історії українського мовознавства шкільним закладам освіти різних рівнів (учителям та учням загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, колегіумів), краєзнавцям, зацікавленим громадянам; 7) сприяння розвитку інтересу до актуальних проблем української лінгвістики в учнівської та студентської молоді, інших верств населення, виховання в них любові до української мови, її історії, почуття патріотизму й активної громадської позиції; 8) обговорення результатів наукових досліджень на пленарних та секційних засіданнях наукових і

науково-практичних конференцій, нарадах, семінарах різних рівнів. До основних завдань також належить популяризація ідей та наукових здобутків Центру шляхом публікування лінгвістичних студій у збірниках наукових праць, фахових журналах, засобах масової інформації та в Інтернеті.

Для досягнення визначених завдань Центр працює над затвердженням тем кандидатських і докторських дисертацій з історії українського мовознавства, сприяє обговоренню дисертацій, аналізує автореферати, забезпечує консультування й допомагає в написанні лінгвістичних праць різних зразків.

Значним спільним доробком Наукового центру історії українського мовознавства, Інституту української мови НАН України та кафедр української мови інших вищих навчальних закладів є організація та проведення всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій з історії українського мовознавства. Першою в цьому списку була Всеукраїнська наукова конференція "Історія української лінгвістики", що проходила 17–18 травня 2001 р. на базі Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Конференцію було присвячено 10-й річниці незалежності України. Проблематика конференції передбачала такі напрямки наукового дослідження історії розвитку українського мовознавства: 1. Історія українського мовознавства: постаті і проблеми. 2. Мовознавство 20–30-х рр. XX ст.: відроджені імена. 3. Напрямки в українській лінгвістиці XIX–XX ст. 4. Видатні українські мовознавці: персоналії. 5. Українська граматична думка XVI–XX ст. 6. Українська лексикографія XI–XX ст. 7. Нормалізаторська діяльність наукових установ та окремих лінгвістів. 8. Регіональні лінгвістичні школи.

За матеріалами цієї наукової конференції було опубліковано збірник наукових праць, до якого увійшло більше сорока наукових статей філологів-дослідників з усіх регіонів нашої держави. До складу редакційної колегії збірника ввійшли: член-кореспондент НАН України, д. філол. наук В. В. Німчук, академік АПН, д. філол. наук А. П. Грищенко, д. філол. наук, проф. К. Г. Городенська, д. філол. наук, проф. Г. В. Самойленко, д. філол. наук, проф. Н. М. Арват, д. філол. наук, проф. О. Г. Астаф'єв, канд. філол. наук Н. І. Бойко, канд. філол. наук В. М. Бойко, канд. філол. наук С. В. Зінченко (відповідальний редактор та упорядник).

Наступного року Центр долучився до організації виїзного поширеного пленуму НРУМ НАН України, на якому було розглянуто

актуальну проблему: висвітлення наукової спадщини й життєвого шляху, людської долі українських лінгвістів, репресованих та знищених у добу тоталітаризму. У процесі роботи пленуму було прийнято відповідну резолюцію, що передбачала поглиблення дослідницьких пошуків у відродженні "забутих" і "загублених" імен, сторінок історії українського мовознавства часів сталінських репресій. Результатом наукових досліджень у цій царині стала Всеукраїнська наукова конференція "Репресовані мовознавці", організована й проведена в 2009 р. За її матеріалами з'явився збірник наукових праць, який побачив світ у 2010 р. Цей напрямок дослідження продовжується й нині.

На початку 2010 р. Центр долучився до відзначення 190-ї річниці від дня народження П. Куліша. Було організовано й проведено Всеукраїнську наукову конференцію "Роль Пантелеймона Куліша в історії української мови, літератури та культури". Матеріали конференції надруковано в п'ятдесят дев'ятому випуску ДАКівського часопису "Література та культура Полісся", що вийшов також у 2010 р.

Активна підготовча робота Центру була проведена й до дня Шевченківського ювілею. На 21 лютого 2014 р. в Ніжині була запланована Всеукраїнська наукова конференція "Шевченкове слово в українському мовному просторі (до 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка)". Але у зв'язку з тим, що в Україні саме в цей час був пік політичного протистояння, відбувалися трагічні події на Майдані, було прийнято рішення провести цей захід у режимі інтернет-конференції.

У лютому 2015 р. Центр долучався до святкування 150-ї річниці від дня народження Михайла Коцюбинського. На базі Центру було проведено Міжнародну наукову конференцію "Ідіолект Михайла Коцюбинського в контексті сучасних лінгвістичних парадигм".

У 15-й рік свого функціонування Науковий центр з історії українського мовознавства при Ніжинському державному університеті імені М. Гоголя у жовтні 2016 р. на базі кафедри української мови планує провести наукове зібрання, присвячене світлій пам'яті академіка НАПН, доктора філологічних наук, професора, випускника Ніжинської вищої школи 1958 р. Арнольда Панасовича Грищенка (до 80-річчя від дня народження видатного мовознавця).

Тісна співпраця Центру з Інститутом української мови, Інститутом мовознавства імені О. Потебні НАН України, провідними мовознавчими кафедрами університетів нашої держави, наукові зв'язки із закордонними вищими навчальними закладами (Польща,

Білорусь, Росія, Грузія) дають упевненість в ефективності функціонування Центру, важливості його ролі в актуалізації студій з історії української мовознавчої науки, у подоланні її "білих плям" та реабілітації окремих українських вчених-мовознавців, які були репресовані за часів тоталітаризму.

Література

1. Бойко Н. І. Кафедрі української мови – 90 / Надія Іванівна Бойко. // Наукові записки Ніжинської вищої школи : філологічні науки (Кн. 2). – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – С. 8–12.

2. Історія української лінгвістики : зб. наук. пр. / Ін-т укр. мови НАН України, Ніжинський державний педагогічний університет ім. М. Гоголя ; редкол. : В. В. Німчук, А. П. Грищенко, Г. В. Самойленко, Н. І. Бойко, С. В. Зінченко (відп. ред.) та ін. – Київ–Ніжин : ТОВ "Наука-сервіс", 2001. – 202 с.

3. Репресовані мовознавці : зб. наук. пр. / Ін-т укр. мови НАН України, Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя ; редкол. : Н. І. Бойко (наук. ред.), Л. І. Мацько, А. К. Мойсієнко, М. І. Степаненко та ін. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. Миколи Гоголя, 2010. – 103 с.

4. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа : сторінки історії / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 420 с.